

Yeni Uluslararası İktisadi Düzendeki Dolarsızlaşma Eğilimleri

Volkan ÖZDEMİR

Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara, Türkiye
volkanozdemir@baskent.edu.tr

64

Halil Buğra YAVUZ

hby908gs@gmail.com

Kabul Edilme Tarihi:
27.03.2021

Özet

Bu çalışmada uluslararası işlemlerde dolarsızlaşma (de-dollarization) eğilimleri incelenerek, bu durumun dünya yeni iktisadi sistemindeki yeri tartışılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD doları küresel rezerv para birimi statüsü edinmiş ve bu konum farklı dönemlerdeki farklı uyarlamalarla günümüze kadar gelmiştir. Ancak son zamanlarda yaşanan ve covid-19 salgını sonrası hız kazanan iktisadi gelişmeler dolarsızlaşma (de-dollarization) eğilimini hızlandırmıştır. ABD'nin küresel ekonomi ve ticarete özellikle Çin'e karşı mevzi kaybetmesi, uluslararası para transfer mekanizmasında SWIFT harici seçeneklerin gündeme gelmesi, dolar dışı finansal varlıklara piyasalarda talebin artması ve blok-zincir (block-chain) temelli dijital ulusal paraların ortaya çıkması gibi faktörler yeni uluslararası iktisadi düzende ABD dolarının rezerv para konumuna meydan okumaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD Doları, Dolarsızlaşma, Dünya Ekonomisi, Uluslararası Rezervler, Merkez Bankası Dijital Paralar.

De-dollarization Trends in the New International Economic Order

Abstract

In this study, the de-dollarization trends in international transactions are examined and its place in the new world economic system is discussed. After the Second World War, the US dollar has gained the status of global reserve currency and this position has come to the present day with different adaptations in different periods. However, recent economic developments that have gained momentum after the Covid-19 epidemic have accelerated the tendency of "de-dollarization". Factors such as the loss of share of the US gravity in the global economy and trade, especially against China, the introduction of non-SWIFT options in the international money transfer mechanisms, the increase in the demand for non-dollar financial assets in the markets, and the emergence of block chain based digital national currencies have been challenging the current status-quo of US dollar as global reserve currency in the new international economic order.

Keywords: US Dollar, De-dollarization, World Economy, International Reserves, Central Bank Digital Currencies.

1. Giriş

Dünyada son yıllarda konuşulan ancak Covid-19 salgını sonrası daha yüksek sesle dillendirilen yeni uluslararası iktisadi düzen tartışmalarının odağında 'dolarsızlaşma (de-dollarization/de-dollarization)' eğilimleri yer almaktadır. Burada dolarsızlaşma ile kast

edilen on yıllardır süregelen ve uluslararası mali düzenin temelini teşkil eden Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dolarının küresel rezerv para birimi statüsüne yönelik meydan okumalardır. Bu çalışmada ABD Dolarının, dünya iktisadi sisteminin temel bileşenleri olan uluslararası mali ve ticari işleyişteki birincil konumu ve son yıllarda bunun aksi yönde yaşanan gelişmeler ışığında, dünya ekonomisindeki dolarsızlaşma eğilimleri incelenecektir.

ABD doları 1945 yılından beri küresel rezerv para birimi statüsünü korumaktadır. Tarihsel süreçte bunu sağlayan temel etmen, İkinci Dünya Savaşı sonrası modern uluslararası iktisadi sistemin temellerinin atıldığı Bretton Woods Konferansı'dır. Dünya Savaşından resmen galip çıkacak olan devletler, savaşın bitiminin öncesinde, 1944 yılında savaş sonrası uluslararası ekonomik düzeni masaya yatırmak için ABD'nin New Hampshire eyaletindeki Bretton Woods kasabasında bir araya gelmiştir. Bu konferans, sonrasında Dünya Bankası, IMF, GATT (daha sonra Dünya Ticaret Örgütü) gibi uluslararası ekonomiyi düzenleyecek kurumları doğurmuştur. Nitekim savaş sonrası yapılacak altyapı yatırımları için kaynak sağlama, uluslararası finansal işleyişi düzenleme ve ticareti kolaylaştırma yeni kurulan sistemde bu örgütler vasıtasıyla mümkün olmuştur.

2. Doların Küresel Rezerv Para Konumu

Yeni ekonomik düzenin tesis edilmesi çerçevesinde gerçekleşen Bretton Woods toplantılarında tartışılan en önemli konulardan biri de uluslararası ticaret ve ödemelerde hangi para biriminin kullanılacağı üzerine olmuştur. Tarihte ilk defa, ülkeler arasında müzakere edilerek yeni bir para sistemi kurulmaya çalışılmıştır. Bu eksende, İngiltere heyeti adına görüşlerini sunan ünlü iktisatçı John Maynard Keynes kurulmasını tasarladığı ve bir nevi küresel banka olarak nitelenebilecek "Uluslararası Denkleştirme Birliği" (International Clearing Union) tarafından basılacak "Bankor (Bancor)" isimli uluslar üstü ortak bir para birimi oluşturulmasını önermiştir. Ancak ABD Hazine Bakanlığı adına toplantıya katılan ekonomist Harry Dexter White'ın karşı önerisi galip gelmiştir. Buna göre, ulus üstü ortak bir para birimi yerine rezerv para birim olarak ABD ulusal para birimi dolar altına, diğer tüm ülke para birimleri de sabit kurla ABD Dolarına endekslenmiştir. ABD, söz konusu sistem dâhilinde ayrıca her ülkeye bir ons altın karşılığı 35 ABD Doları ödemeyi garanti etmiştir. (Slawotsky, 2020, s. 55). Keynes'in teklifinin daha adil ve makul temellere dayanmasına karşın kabul görmemesinde temel etmen, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle sanayi kapasitesini küresel ölçekte arttıran ve savaşın başat galibi olarak ortaya çıkan ABD'nin o günün dünya ekonomisinde orantısız derecede ağırlıklı bir paya sahip olmasıdır. Ekonomik gücünü askeri gücü ile birleştiren ABD'nin pozisyonu ile Avrupa ekonomilerinin savaş sonrası yıkık hali bu çıktının doğal sonucudur. O dönemki güç dengelerine uyumlu olarak hegemonya kurulmuş, nihayetinde altın destekli ABD doları küresel rezerv para olurken yeni ticari ve mali düzende sabit kur rejimi tesis edilmiştir.

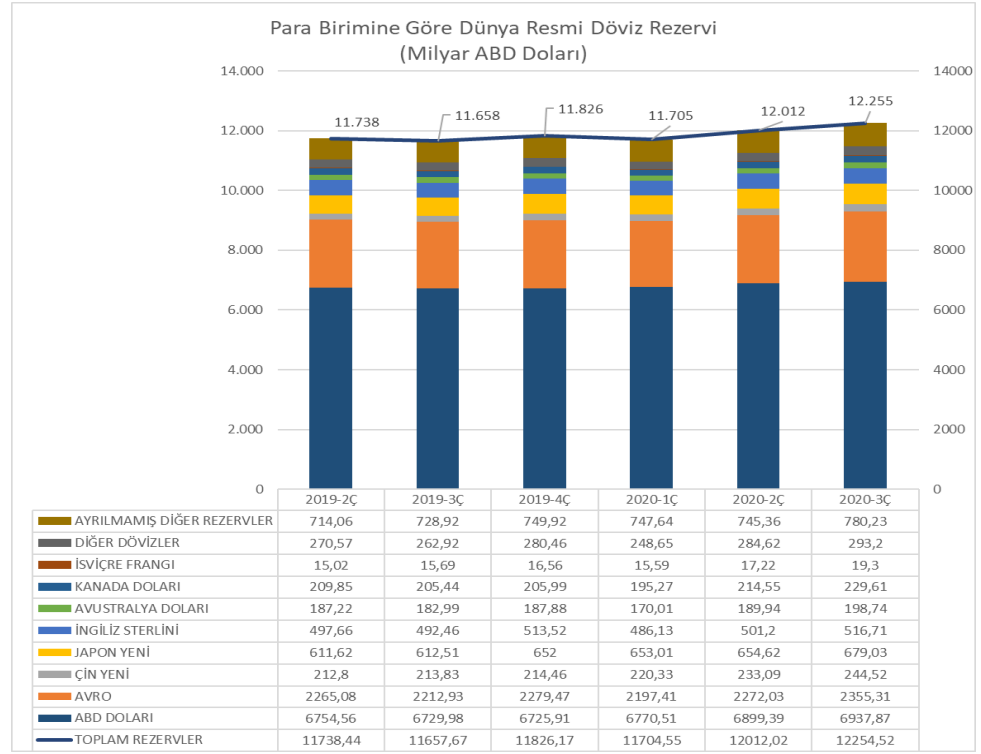
Söz konusu finansal mekanizma 1960'lı yıllarda toparlanan Avrupa ve Japonya ekonomilerinin uluslararası pazarlarda rekabetçi hale gelmesi ve dünya ticaretinde paylarını genişletmesiyle birlikte sarsılmaya başlamıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kuran Avrupa ülkeleri ile Japonya uluslararası ticaretten giderek artan oranlarda pay almaya başlamış, yüksek büyüme oranları yakalamıştır. Bu durum, Savaş sonrası dönemde ABD lehine oldukça kuvvetli olan ekonomik gücün bir nebze de olsa dengelenmesi anlamına gelmiş, uluslararası finans sisteminde ABD dolarının hâkim para olmasından kaynaklı hoşnutsuzluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Cari fazlayla birlikte ellerinde dolar biriken ülkeler, giderek daha fazla oranda ABD'den dolar karşılığı altın ödemesi talep etmiştir. 1960'lı yılların sonunda ABD'nin Vietnam müdahalesi ile ABD bütçesi ödemeler dengesinde açık verilmeye başlanmış, beraberinde artan enflasyon ile ABD Doları aşırı değerli bir hal almıştır. ABD'nin Vietnam Savaşı'nın finansmanı için dolar basıp dolaşıma sokması ABD Dolarına olan güveni azaltmıştır. Bununla birlikte ABD, altın stoklarında da yaşanan azalmaya bağlı olarak 1971 yılında dönemin ABD Başkanı Richard Nixon çıkarttığı "Ekonomik Dengeleme Yasası" ile ABD dolarının altına olan konvertibl durumu sonlandırılmıştır. (Mastanduno, 2009, s. 134) Bretton Woods sistemi üyelerine danışılmadan tek taraflı alınan bu kararın etkileri sarsıcı olmuş, oyun değiştirici olarak nitelendirilebilecek karar sonrası adeta yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde, eski resmen altın-dolar endekslemesinin yerini ise sonrasında gayri resmi olarak 'Petro-dolar' almış; ayrıca farklı finansal enstrümanlar da bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçlerin yanı sıra en önemli gelişme ise, sabit kur rejiminin terk edilerek para birimlerinin artık serbest dalgalanmaya bırakılmasıdır.

Petro-dolar sisteminin özünü, 1970'lerdeki petrol krizleri neticesinde Suudi Arabistan ve diğer Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries-OPEC) ülkelerinin, ürettikleri petroleri sadece ABD Doları cinsinden ihraç etmesi ve buna karşılık ABD'nin bu ülke ve diğer petrol zengini Körfez devletlerine güvenlik garantisi sunması oluşturmuştur. Bu sistemde artan petrol fiyatları sonrasında petrol ithal eden ülkeler açısından kısa süreli de olsa ekonomik daralmalar yaşanmış, bu ülkelerin dış borçlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Buna karşılık OPEC ve Suudi Arabistan tarafından ABD Doları olarak önemli bir sermaye birikimi yaratılmış, bu birikim başta ABD'deki bankalarda tutularak sanayileşmiş ülkelere silah ve ekipman olmak üzere mal ithalatında ve mali varlıkların ediniminde kullanılmıştır. Bu durumda ABD'nin söz konusu ülkelerin güvenliğine önemli desteği olmuş, petro-dolar sisteminin döngüsü bu şekilde yaklaşık elli yıldır süregelmiştir. Dahası, sonraki yıllarda ekonomilerin artan oranda finansallaşmasıyla birlikte başta ABD Doları cinsi tahviller olmak üzere çeşitli finansal enstrümanlar farklı ülkelerin Merkez Bankalarınınca tutulan uluslararası rezervlerde önemli bir yer edinmiştir. Nihayetinde ABD Dolarının yeryüzü üzerindeki dolaşımı artmış, Bretton Woods sistemi resmen sona erse de ABD Dolarının küresel rezerv para konumu bugünlere kadar muhafaza edilmiştir.

Bu çerçevede bakıldığında, ABD dolarının mevcut pozisyonu şimdilerde ciddi bir meydan okumayla karşı karşıyadır. Bunun temel sebebi ise son yıllarda uluslararası güç dengelerinde yaşanan tektonik değişimlerdir. Zira, ABD'nin, satın alma gücü paritesi (SAGP) ile hesaplandığında dünya ekonomisinde liderliği 2014 yılından itibaren zaten son bulmuştur. Nitekim geçtiğimiz yıllarla kıyaslandığında ABD'nin dünya ekonomisindeki payı cari rakamlarla %20'lere, SAGP'ye göre %15'lere düşmüştür. (IMF, 2021). Uluslararası ticarete ise Çin ve Avrupa Birliği (AB) bir süredir ABD'ye kıyasla payını önemli ölçüde arttırmıştır. Nitekim İngiltere Merkez Bankası Başkanı Mark Carney, günümüz dünya ekonomisi gerçekleri olan ABD'nin küresel ticaretin %10'unu ve dünya SAGP ekonomisinin %15'ini oluşturmasına karşılık, uluslararası ticaretteki faturaların hala yarısının dolar cinsinde kesildiğini hatırlatarak bu uyumsuzluk sebebiyle doların rezerv para birimi konumunu sorgulamıştır. (Birch, 2020, s.10). ABD Doları yerine uluslararası ekonomik ilişkilerde kullanılmak üzere vatandaşı Keynes'in geçmişte dile getirdiği gibi uluslararası bir para biriminin ve hatta bu sefer dijital bir para biriminin oluşturulmasını önermiştir. Bu çağrının, sofistike ve çeşitlendirilmiş sermaye piyasalarından sahip olan İngiltere'den Merkez Bankasından gelmesi bir hayli önemlidir. Çünkü 'London City' ABD Dolarının dışında hâlihazırda kayda değer ölçüde, ABD Dolarının yanında dolar dışı mali işlemlere de ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin, Çin dışında ilk Yuan cinsi tahviller 2018'de İngiltere'de kullanıma sunulmuştur.

Söz konusu gelişmelere karşılık, bu zamana kadar doların uluslararası ödemeler ve finansal işlemlerde halen daha güçlü bir payı bulunmaktadır. Kuşkusuz ki bunda en önemli etmenlerden biri doların uluslararası rezervlerdeki ağırlığıdır. Ülke Merkez Bankaları tarafından çeşitli enstrümanlarla değerlendirilen rezervler; altın, SDR (IMF uhdesinde Özel Çekim Hakkı, Special Drawing Rights), ülkelerin IMF'deki rezerv pozisyonları ve nakit ya da çoğunlukla tahvil cinsi yabancı para birimleri olmak üzere farklı mali aktifleri içermektedir. Ülkeler mali sorunlara karşın tercihlerine göre bu rezervleri farklı varlıklarda tutabilmektedir. Gelişmiş ekonomilerde tercih Japonya istisnası olmak üzere genelde altın olurken, gelişen ekonomi uluslararası rezervlerinde yabancı para birimlerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Uluslararası döviz rezervleri arasında ise ABD doları liderliğini korumaktadır. Daha önceki yıllarda, %80'lik orana sahip olan doların payı, 21. yüzyılda avronun devreye girmesiyle azalmıştır (Krilova 2020, s. 112). 2020 yılı 3. Çeyrek itibarıyla toplam 11,4 trilyon ABD doları değerindeki tahsis edilen döviz rezervlerinde doların payı grafikte görüldüğü üzere son iki senede %60 seviyelerinde sabitlenmiştir.

Grafik.1- Para Birimine Göre Döviz Rezervleri

(Kaynak: <https://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4> erişim tarihi 08.02.2021)

3. Uluslararası Ticaret, Finansal Piyasalar ve Dijital Ekonomilerde Dolarsızlaşma (De-dollarization) Eğilimleri

Son yıllarda yaşanan bu gelişmelere rağmen, son zamanlarda uluslararası ticaret, finansal işlemler ve dijitalleşme alanlarında yaşanan gelişmeler dolarsızlaşma eğiliminin güçlenmeye başladığını ve önceki küçük miktardaki gelişmelerin aksine bu yönde eğilimlerin ivme kazanmak üzere olduğunu göstermektedir.

İlk olarak ticarete bakılacak olursa, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ve Güney Amerika'daki Latin Amerika için Bolivarcı İttifak (ALBA) gibi bölgesel yapılanmalar bünyesinde ticarete dolarsızlaşma eğilimleri görülmektedir. ALBA ülkeleri aralarında yapılan ticarete üye ülkeler, ABD Doları yerine kendi Merkez Bankalarınınca kullanılan ve Sucre adlı ortak para birimiyle denkleştirme (clearing) yöntemini işlevsel hale getirmek istemiştir. Bu girişim resmen başlamış olsa da hacimsel bazda büyük başarı sağlanamamıştır. Buna karşılık, AEB bünyesinde ise Rusya'dan diğer birlik ülkelerine yapılan mal ve hizmet ihracında ABD Dolarının payı ciddi düşüş göstermiştir. Bu istatistikte doların payı 2013 ile 2019 arasında yarı yarıya azalarak %20 seviyesine gerilemiş, başta Ruble olmak üzere ulusal paralarla ticaret ön plana çıkmaya başlamıştır. (Mişina ve Hamyakova 2020, s. 67) Ancak gerçek anlamıyla ticarete dolarsızlaşma için büyük ekonomiler arasındaki ticaret hacimlerinde ABD Dolarının rolüne bakmak gerekmektedir. Örneğin Rusya ve Çin arasındaki 120 milyar ABD Doları eşdeğerindeki ticarete, 2020 yılı ilk yarısında beş yıl önceye kıyasla doların payı yarı yarıya azalarak %45'e

gerilemiştir. Ticaretin bir miktarı iki ülkenin para birimleri üzerinden yapılırken, ABD Doları yerine Avronun ilk sırayı aldığı görülmüştür. (Global Times, 2020)

Uluslararası ticaret ekseninde değerlendirilmesi gereken bir başka konu ise başta petrol ve gaz olmak üzere emtia ticaretindeki durumdur. 26 Mart 2018 tarihi itibarıyla Çin Halk Cumhuriyeti, Uluslararası Şangay Enerji Borsası'nı resmen faal hale getirerek petrolü kendi para ulusal para birimi Yuan cinsinden fiyatlamaya başlamıştır. Üç yıllık süre içerisinde büyük ilgi gören bu borsa artık WTI, Brent gibi önemli bir ölçüt (benchmark) özelliği almış, böylelikle petrol, büyük hacimlerle uzun yıllardan sonra ilk defa ABD Doları dışında bir para birimiyle fiyatlanmaya başlamıştır. (Mathews ve Selden, 2018, s.16) Üstelik Çin, kendisine petrol satmak isteyen ülkelere bunun karşılığında isterlerse Yuan, isterlerse altın verebileceğini taahhüt etmiştir. 2019 sonlarında ise Rus milli petrol şirketi Rosneft, petrol ürünü satışlarında ABD Doları yerine avro bazlı fiyatlandırmaya geçeceğini açıklamıştır. (Astakhova, 2019) Doların mevcut konumunu destekleyen en önemli etmenlerden biri olan ve yaklaşık 50 yıldır işleyen petro-dolar sistemi artık dünyanın en büyük petrol ve gaz ithalatçısı Çin ve en büyük ihracatçılarından Rusya tarafından tehdit edilmektedir.

Hacimsel olarak bakıldığında mal ticaretinden çok daha büyük önemde olan finansal işlemlerde de dolarsızlaşma (de-dollarization) yönünde çarpıcı gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere, uluslararası rezervlerde ABD Hazine tahvillerine olan talep nedeniyle doların işlemlerdeki hacmi hala yüksek seviyededir. Bununla birlikte, Kovid-19 salgını sonrası dünya ekonomisinin girmiş olduğu yeni buhran ve bunun ABD Doları üzerindeki etkileri bambaşka bir geleceğe doğru yol aldığımızı göstermektedir. Niceliksel genişlemelerle piyasayı 'kurtarma' önlemleri, doların anavatanı ABD için 2008 kriziyle kıyaslanamayacak sorun ve yükümlülükleri de beraberinde getirmiştir. ABD Merkez Bankası FED (Federal Reserve), sadece 1 Mart-1 Haziran 2020 arasındaki üç aylık dönemde bilançosunu 4,2 trilyon ABD Dolarından 7,2 trilyon ABD Dolarına çıkarmıştır. ABD'de 2020 bütçe açığı 5,3 trilyon ABD Doları olurken ulusal borç adeta patlayarak GSYH'nin %130'unu aşmıştır. Salgın nedeniyle ağırlaşan bu durumun sonunda ABD'nin borcuna ve ulusal para birimine olan güvenin hızla azalması ihtimaller dâhilindedir (Rickadrs, 2021, s. 80-85).

Öte yandan, 2018 sonrasında Çin zaten Yuan cinsi borçlanma enstrümanı olarak 'panda tahvillerini' piyasaya sürmüştür. Kovid-19 sonrasında ise salgını görece başarıyla atlatan ve 2020 yılında büyük ekonomiler arasında tek pozitif büyüme kaydeden Çin'in tahvillerine yönelik talep artış göstermektedir. Ocak 2021 ayında Çin tahvillerine yönelik olarak 121 milyar Yuan (18,7 milyar ABD Doları) seviyesinde talep gerçekleşmiştir. Son yıllardaki en hızlı talep artışı olarak ortaya çıkan bu durum sonrasında yabancıların Çin anakarası dışındaki tahvilleri yaklaşık 2 trilyon yuan seviyesine yükselmiştir. Ayrıca, Kuşak ve Yol Girişimi eksenindeki ülkeler, Pakistan, Filipinler, Macaristan, Polonya, Portekiz ve Güney Kore de Yuan cinsi borçlanmaya başlamıştır.

Buna ek olarak, Çin eksenli Uluslararası İktisadi Kuruluşlar da ABD Doları yerine peyderpey, Yuan dâhil yerel para birimleriyle kredilerin önünü açmaktadır. (Slawotsky 2020, s. 63) Bu kuruluşlar içerisinde Asya Altyapı ve Yatırım Bankası'ndan (Asian Infrastructure and Investment Bank-AIIB) daha çok BRICS bünyesindeki Yeni Kalkınma Bankası, 'Destek Fonu' ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda AEB üyeleri olan Belarus ve Kazakistan, Ruble cinsi devlet dış borçlanma senetlerini Moskova borsasında ilk kez 2019 yılında piyasaya sürmüştür (Mişina ve Hamyakova 2020, s. 63).

Meselenin bir başka boyutu dikkate alındığında, bilindiği üzere ABD başta Rusya ve Çin olmak üzere aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok ülkeye karşı ABD'nin Düşmanlarına Yaptırımlarla Karşı Koyma Yasası (America's Adversaries Through Sanctions Act -CAATSA) dâhil değişik yaptırımlar uygulamakta ya da bunu bir siyasi manivela aracı olarak kullanmaya çalışmaktadır. ABD'nin bu tavrı ABD Dolarının uluslararası konumuna olumsuz yansımakta, bir nevi ters etki yaratarak dolarsızlaşma (de-dollarization) eğilimlerini güçlendirmektedir. Zira, günümüzde ABD eksenli küresel mali düzende ABD Dolarına yönelik işlemlerde uygulanacak kısıtlamalar ülke ve kurumlar için büyük risk taşımaktadır. Bu nedenle, yaptırımların finansal kesimin tümünü kaplayabileceği endişesiyle başta Çin ve Rusya olmak üzere ülkeler farklı önlemler hazırlamaktadır. Bunlardan en önemlisi, ABD kontrolündeki Bankalararası Finansal Telekomünikasyon Derneği (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication-SWIFT) uluslararası para transfer sisteminden dışlanma endişesine karşılık yapılan hazırlıklardır. Bu konuda Rusya Federasyonu yaptırım tehditlerine karşı, SWIFT alternatifi olarak SPFS (System for Transfer of Financial Messages) sistemini ön plana çıkarmaktadır. Bu kanalla SWIFT uluslararası para transfer sistemine karşı geliştirilen alternatifler arasında en çok ilerleyen ise Çin'in geliştirmiş olduğu CIPS (Cross-Border Interbank Payment System) sistemidir. Ulusal finansal kuruluşların yanında, uluslararası bankaların da iştirak ettiği CIPS sistemi sayesinde dolar yerine Yuan bazlı ticaret gerçekleşmeye başlamıştır. Her ne kadar SWIFT işlemlerinde Yuanın payı %2 mertebesindeyse de CIPS üzerinden ayrı bir işlem hacmi oluşmaya başlamıştır. SWIFT'e alternatif yaratılmasının yanı sıra, SWIFT işlemlerindeki kullanılan para birimlerinin paylarına bakıldığında da ABD Doları aleyhine gelişen bir eğilim söz konusudur. SWIFT işlemlerinde para birimlerinin payı dikkate alındığında ilk defa Aavro bazlı işlemler 2020 Ekim ayında doları geride bırakmıştır (Golubova, 2020). Ayrıca, Avro cinsi tahvillere küresel piyasalarda talep artmaktadır. AB uluslararası ödemelerde başka ülkelerle ödemeleri kolaylaştırmak için SWIFT'e alternatif olarak kendi kontrolünde ama şu ana kadar pek işlevsel olmayan 'INSTEX' mesajlaşma sistemini de hazırlamıştır.

Dolarsızlaşma konusunda belki de en önemli gelişme ise, dijital finansal teknolojiler alanında gözlemlenmektedir. Kovid-19 sonrası artan dijital uygulamalarda en önemli konu başlıklarından biri kripto paralara karşılık ülke Merkez Bankaları dijital paralarıdır (Central Bank Digital

Currencies-CBDC). İtibari para sisteminin yerine geçmesi beklenen ve blok-zincir teknolojisi sayesinde bankacılık sistemini kökten değiştirip aracı kurumları bertaraf edecek olan söz konusu sistem önemli özellikler içermektedir. Yeni dijital uluslararası para sisteminin temelini ise ulusal dijital paraların alması beklenmektedir. Bu teknoloji sayesinde para transferleri kayıt altına alınabilecekken uluslararası ödemeler de hem kolaylaşacak hem de yaptırım riskleri giderilebilecektir. Bu alanda öncülüğü yine Çin yapmaktadır. Çin Devlet Başkanı Şi Jinping yaptığı açıklamada, Çin'in blok-zincir teknolojisinde inovasyon lideri olması gerekliliğini vurgulamıştır. 2020 Mayıs ayı itibariyle dört eyalette pilot uygulamaya geçilen dijital Yuan, yıl sonu itibariyle yaygınlaşmış ve 2021'de ülke genelini kapsama hedefi açıklanmıştır. (Peters, Green ve Yang, 2020, s.1) Buna göre e-cüzdan şeklinde her Çin vatandaşının Çin Halk Bankası'nda kendi hesabının olması öngörülmektedir. Zaten dijital ödeme sistemlerinde öncü olan Çin'de 'we chat' 'alipay' gibi uygulamalardan dijital Yuana geçmek için hali hazırda teknolojik altyapı mevcuttur. Dijital Yuanın yaygınlaşmasından sonraki hamle uluslararası ticarete denkleştirmenin dijital olarak yapılabilmesi ve dolarsızlaşma eğiliminin güçlenmesidir. Bu çerçevede, Çin Merkez Bankası aralarında Türkiye de bulunmak üzere farklı ülke Merkez Bankaları ile 'swap' dahil ikili anlaşmalar yapmaktadır. Tüm bunların yanında, 2020 yılı sonlarında imzalanan ve Asya ülkeleri arasında serbest ticareti, hedefleyen Bölgesel Kapsamlı İktisadi Ortaklık (Regional Comprehensive Economic Partnership-RCEP) Anlaşması'ndan sonra katılımcı ülkeler arasındaki ticaret ve mali işlemlerin ABD Doları yerine, dijital yöntemle ulusal para birimleri ve denkleştirme sistemiyle yapılması önerisi dile getirilmiştir. Özellikle ABD'nin olası yaptırımlarına yönelik olarak Çin üzerinden dile getirilen söz konusu teklif ile ABD Dolarının hâkim para statüsüne alternatifler arasına dijital yöntemler de dahil olmuştur. (Yeung, 2021)

4. Sonuç

Dijitalleşmenin artması ile birlikte sadece IMF uhdesindeki SDR'ın dijital bir versiyonla uluslararası ödemeler için ABD Doları yerine kullanılması da gündeme gelmektedir. Ancak IMF'nin mevcut halinin yeniden yapılandırılması bu uğurda önkoşuldur çünkü şu anda tek veto yetkisine sahip ülke olarak ABD bu kurumda hala belirleyici durumdadır. Doğal olarak doların durumunu zayıflatmaya yönelik olarak ABD'nin istemediği olası bir kararın buradan çıkması olanaksızdır. Altın ve değerli metal destekli yeni bir para biriminin oluşması ha keza tartışılmaktadır. Büyük ekonomiler arasında altın rezervlerinin orantılı dağılımı ve bazı ülke Merkez Bankalarının son zamanlardaki yüksek altın alımı bu seçeneğe yönelik bir sinyal olarak yorumlanmaktadır. Amerika ve Avrupa Merkez Bankalarındaki binlerce ton altına karşılık Rusya ve Çin'in resmi altın rezervi de ilk defa 2 bin tonu geçmiş bulunmaktadır. Sözgelimi Rusya Merkez Bankası'nın uluslararası rezervlerinde ilk defa altının payı doları geçmiş, dolar üçüncü sıraya düşmüştür.

Sonuç olarak, On yıllardır küresel rezerv para birimi konumundaki ABD dolarının durumu son zamanlarda ciddi bir meydan okuma ile karşı

karşıyadır. 1970'li yıllarda petro-dolar sistemine evrilen, klasik altın destekli ABD Dolarına dayalı Bretton Woods sistemi, değişen iktisadi güç dengeleri, teknolojik ilerleme ve altyapıların desteklemesi ile sarsılmıştır. ABD'nin küresel ekonomi ve ticarete özellikle Çin'e karşı mevzi kaybetmesi karşılıklı ticaretin ABD Doları harici ulusal paralar ile gerçekleştirilmesi, uluslararası para transfer mekanizmasında SWIFT harici seçenekleri gündeme getirmesi, ABD Doları dışı tahvillere uluslararası piyasada talebin artması ve dijital ulusal paralar ile işlemlerin yapılması gibi farklı öneriler çeşitli alternatifleri gündeme getirmiştir. 2021 başlarına kadar bu eğilimler hacimsel olarak küçük ölçekle ifade edişe de, Kovid-19 salgını sonrası dolarsızlaşma eğiliminin yüksek boyutlara ulaşması yaşanan ekonomik ve teknik hazırlıklar düşünüldüğünde kaçınılmazdır. Bu nedenle önümüzdeki dönemde dolarsızlaşma eğilimin giderek artması ve nihayetinde doların küresel rezerv para birimi statüsünün ortadan kalkması kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

Birch, David, (2020, (134)) The Digital Currency Revolution, *Centre for the Study of Financial Innovation (CSFI)*, 1-32.

Global Times, (2020), *Non-dollar trade settlements between China, Russia hit new high.* (2020, 11 3). 07 Şubat 2021 tarihinde: <https://www.globaltimes.cn/content/1205589.shtml> adresinden erişildi.

Golubova, Anna (2019, 08 23). *Euro beats U.S. dollar as most used currency globally – SWIFT* 08 Şubat 2021 tarihinde: <https://www.kitco.com/news/2020-11-19/Euro-beats-U-S-dollar-as-most-used-currency-globally-SWIFT.html> adresinden erişildi.

IMF (2021), 08 Şubat 2021 tarihinde <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD/EU/USA/TUR> adresinden erişildi.

Mastanduno Michael. (2009 (61)). System Maker and Privilege Taker. *World Politics*, 121-154.

Mathews A. John and Selden Mark, (2018, (16)), China: The Emergence od Petroyuan and the Challenge to US Dollar Hegemony, *The Asia-Pacific Journal*, 1-11.

Olesya Astakhova, Elena Fabrichnaya, Andrey Ostroukh. (2019, 10 24). *Rosneft switches contracts to euros from dollars due to U.S. sanctions.* 07 Şubat 2021 tarihinde: <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-contracts-euro-idUSKBN1X31JT> adresinden erişildi.

Peters A. Michael, Green Benjamin, Yang (Melissa) Haiyang, (2020) Cryptocurrencies, China's sovereign digital currency (DCEP) and the US dollar system, *Educational Philosophy and Theory*, 1-7.

Rickards, J. (2021), *Yeni Büyük Çöküş: Pandemi Sonrası Dünyanın Kazanan ve Kaybedenleri* (Ali Perşembe Çev.) İstanbul: Scala Yayıncılık

Slawotsky, J. (44(1)). Us financial hegemony: The digital yuan and risks of dollar. *Fordham International Law Journal*. 39-100.

Yeung, K. (2021, 01 15). *China urged to tap RCEP trade deal for future digital payments system as US sanctions loom*. 31 Ocak 2021 tarihinde: https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3117925/china-urged-tap-rcep-trade-deal-future-digital-payments?utm_source=Twitter&utm_medium=share_widget&utm_campaign=3117925 adresinden erişildi

Крылова, Л. В. (2020;13 (5)). Доллар США в валютной структуре международных резервов. *Экономика. Налоги. Право.*, 110-119./ Krylova L. V. (2020;13 (5)). US dollar in the currency structure of international reserves. *Ekonomika. Nalogi. Pravo = Economics, taxes & law.*(In Russ.).

Мишина В. Ю. и Хомякова Л. (2020; 9). Дедолларизация и расчеты в национальных валютах: евразийский и латиноамериканский опыт. *Вопросы экономики*, 61-79. / Mishina V.Y. and Khomyakova I.L. (2020;9) Dedollarization and settlements in national currencies: Eurasian and Latin American experience, *Voprosy Ekonomiki*, 61-79.

De-dollarization Trends in the New International Economic Order

The concept of “de-dollarization” as a tendency has been in the center of the recent discussions on new international economic order and after the Covid-19 crisis this has only accelerated. The US dollar, which has been at the basis of the international financial system as global reserve currency for decades. In this study, the primary position of the dollar in the international finance and trade and in the light of relatively recent developments in recent years, challenges against the current status-quo will be examined.

The US dollar has maintained its status as a global reserve currency since 1945. The main factor providing this in the historical process is the Bretton Woods Conference, where the foundations of the modern international economic system after the Second World War were established. The victorious forces of the Western world gathered in the town of Bretton Woods in New Hampshire, USA, in 1944, to discuss the new economic order. This conference later gave birth to institutions such as the World Bank, IMF, GATT (later the World Trade Organization) that would regulate the international economic transactions in post-war era.

One of the most important issues discussed naturally in the Bretton Woods meetings was on which currency to use in international trade and payments. After the hot discussions, instead of a common supra-national currency, the US national currency, namely dollar, was decided to be determined as the world’s new reserve currency, and all other country currencies were indexed to the dollar with a fixed exchange rate. In that plan, the US government also guaranteed to pay 35 USD per ounce of gold to function the system. The Bretton Woods mechanism began to be shaken as the recovering European and Japanese economies which became competitive in international markets and expanded their shares in world trade. Depending on the decrease in the US gold stocks, with the Economic Balancing Act enacted by US President Richard Nixon in 1971 the system unilaterally and officially was terminated.

In this new period, the old official gold-dollar indexation was replaced by “petro-dollars”. The essence of the petro-dollar system is that the largest producers of the period, Saudi Arabia and the Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) countries, exported their oil solely in US dollars as a result of the oil crises of the 1970s, and in return, the USA's security guarantee to this country and other oil-rich Gulf states. In this case, the USA had a significant support for the security of these countries, and the cycle of the petro-dollar system continued. Moreover, in the following years, with the increasing financialisation of economies, various financial instruments, especially dollar-denominated bonds, occupied an important place in international reserves held by the Central Banks of different countries.

However today, the global position of the US dollar is now facing serious challenges. The main reason for this is the tectonic change in international power balances. When calculated with purchasing power parity (PPP), the US has already ceased its leadership in the world economy since 2014. Despite all, the US dollar still has a stronger share in international payments and financial transactions. Undoubtedly, one of the most important factors in this is the weight of the dollar in international reserves held by the Central Banks. The

share of the dollar, which was 80% in the previous years, decreased with the introduction of the euro in the 21st century. As of the third quarter of 2020, the share of USD in the allocated foreign currency reserves with a total value of USD 11.4 trillion is 60%.

There are tendencies of de-dollarization in trade within regional structures such as the Eurasian Economic Union (EEU) and the Bolivarian Alliance for Latin America (ALBA) in South America. In the trade between ALBA countries, the member countries wanted to make the clearing / clearing method used by their Central Banks functional with the common currency called Sucre instead of the dollar. On the other hand, the share of the dollar in the exports of goods and services from Russia to other countries within the EEU has significantly decreased: The share of the dollar in this statistic decreased by half between 2013 and 2019 to 20%. One of the major topic in the international trade is the situation in commodity trade, especially oil and gas. As of March 26, 2018, China officially launched the International Shanghai Energy Exchange and started pricing oil in its own currency. This stock exchange, which attracted great attention in three years, has now acquired an important 'benchmark' feature such as WTI and Brent. This mean that oil started to be priced in a currency other than the dollar for the first time with large volumes.

In addition, in the financial transactions, new developments have been observed. After 2018, China launched "panda bonds". Recently, the demand for Chinese bonds has increased in the markets. In January 2021, demand for Chinese bonds was 121 billion yuan (US \$ 18.7 billion). In addition, countries in the axis of the Belt and Road Initiative and Pakistan, Philippines, Hungary, Poland, Portugal and South Korea are also able to borrow in yuan. Also China-based International Economic Institutions also pave the way for loans in local currencies including yuan, gradually instead of dollars. Among these organizations, the "Contingency Fund" of the New Development Bank (NDB) within BRICS stands out rather than the Asian Infrastructure and Investment Bank (AIIB).

On the other hand, economies like Russia, China and Turkey are threatened by the US with CAATSA and other financial sanctions and this leads to the alternative money payment systems to emerge. The most important of these is the preparations made in response to the concern of being excluded from the US controlled "SWIFT" international money transfer system. In this regard, the Russian Federation highlights the SPSF system, and China developed CIPS system. By the CIPS system, in which international banks as well as national financial institutions participate, trade based on yuan instead of dollars began to be realized.

Perhaps one of the most important topics in the increasing digital applications after the coronavirus is the national digital currencies (CBDC) controlled by the central banks of countries against crypto coins. The system, which is expected to replace the ongoing monetary system and will radically change the banking system and eliminate brokerage houses. While all money transfers can be recorded, international payments will be made easier and the risks of sanctions will be eliminated thanks to digital national currencies. China is the pioneer in digital national currency and started to use in four states as a pilot application as of May 2020. After the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) Agreement, which was signed at the end of 2020 and aimed at free trade between Asian countries. A proposal was made that trade and

financial transactions between the participating countries should be made with digital national currencies and equalization system instead of dollars.

Considering these developments in new economic and financial order, it is highly probable that the US dollar would start to lose its current status as world's reserve currency with the increasing trend of de-dollarization in the upcoming period.